

MARIUSZ LIGENZA

Biblioteka Medyczna UJ CM

TOPOLSKI W PIGUŁCE — CZYLI NOWY WYBÓR TEKSTÓW I IDEI¹

Nie sposób nie doceniać twórczości Jerzego Topolskiego. Rola i znaczenie zmarłego w 1998 roku poznańskiego historyka w polskiej i światowej historiografii nie podlega dyskusji. Twórca, obok Jerzego Kmity, tzw. poznańskiej szkoły metodologicznej przez kilkadziesiąt lat swojej działalności podejmował i analizował problematykę teorii wiedzy historycznej. Spośród wielu jego dzieł *Metodologia historii*, *Teoria wiedzy historycznej*, *Świat bez historii czy Prawda i model w historiografii*, ale i inne, są cały czas obecne w świadomości historyków starających się dobrze pisać i rozumieć historię. Bibliografia profesora liczy ogółem ponad 1100 pozycji i obejmuje prace podejmujące problematykę także z zakresu ekonomii, antropologii, filozofii, socjologii, kulturoznawstwa, historii sztuki czy literaturoznawstwa.

Prawie 20 lat po śmierci mistrza Ewa Domańska przygotowała antologię najważniejszych i najbardziej reprezentatywnych tekstów Topolskiego. Z myślą, jak sama pisze w przedmowie, o studentach i doktorantach. Stąd charakter publikacji można określić jako podręcznikowy. Choć autorka wyboru nie waha się wyrazić w stosunku do przygotowanej przez siebie antologii bardziej emocjonalnych odczuć, nazywając prezentowany zbiór tekstów „fragmentem mojego intelektualnego dziedzictwa, które zostało mi przekazane przez jednego z moich intelektualnych przewodników i mistrzów”.

W tekście wstępnym — „Bardzo krótkim wprowadzeniu” — autorka zamieszcza podstawowe informacje na temat Topolskiego — elementy biografii, ale i przystępnie napisane analizy dotyczące charakteru i kontekstów jego

¹ Tekst jest recenzją pracy: J. Topolski, *Teoretyczne problemy wiedzy historycznej. Antologia tekstów*, wybrała, do druku przygotowała i wstępem opatrzyła Ewa Domańska, Poznań 2016.

twórczości. Poglądy Topolskiego, jak powszechnie wiadomo, ewoluowały na przestrzeni lat, w ciągu których tworzył — punktem wyjścia była niewątpliwa fascynacja marksizmem. Nigdy nie był jednak jego bezkrytycznym apologetą. Tworzył w duchu materializmu historycznego, promując nieortodoksyjną interpretację marksizmu, mając na celu, według własnych twierdzeń, jego odideologizowanie i demitologizację — w rozumieniu Topolskiego był on, jako zbiór dyrektyw metodologicznych, zarówno teorią, jak i metodologią historii. Należąc do grona tych historyków polskich, którzy byli znani i publikowani w całej Europie czy USA, był otwarty na nowe nurty pisarstwa historycznego. Nawet jeżeli nie podzielał pewnych fascynacji, podejmował z nimi krytyczny dialog, prezentując polskiemu czytelnikowi to, co nowe i aktualne w naukach humanistycznych, np. *Nowe idee w historiografii: o roli teorii w badaniach historycznych*, opublikowane w 1980 r.

Teksty zaprezentowane w omawianym wyborze pogrupowane są tematycznie z zaznaczeniem chronologii, tzn. przytoczone są daty ich wydania. Nie przytoczono w zasadzie tytułów dzieł, w których je oryginalnie opublikowano, co jednak nie ma w tym kontekście większego znaczenia.

Publikacja składa się zatem z trzech części — każda z nich zawiera wyselekcjonowane teksty poświęcone konkretnej tematyce. Część pierwsza zawiera teksty poświęcone człowiekowi jako twórcy dziejów (w ujęciu marksistowskiego antropocentryzmu). To historia ujęta jako dalszy etap ewolucji człowieka, początki kultury, związki historii z innymi naukami, szczególnie społecznymi — ogólnie rzecz ujmując, początek omawianej antologii wyznaczają teksty o zabarwieniu metodologiczno-historiozoficznym, opisujące podstawowy teren działania historyka. Nie zabrakło miejsca na rozważania dotyczące jednego z ważniejszych zjawisk w rozwoju nauk historycznych i socjologicznych. Druga połowa dwudziestego wieku w humanistyce należała w dużej mierze do francuskich socjologów, a w obszarze badań historycznych do uczonych z kręgu tzw. szkoły „Annales”. Zawarty w tej części tekst *Świat bez historii* odnosi się do słynnej pracy Claude’a Levi-Straussa, analizując konsekwencje jego teorii dla historyków.

W części drugiej zebrano teksty poświęcone zagadnieniom teorii w warsztacie historyka — ogólna rekonstrukcja badania historycznego, problematyka źródeł historycznych, rozważania na temat zdań bazowych czy faktu historycznego to główne tematy analizowane w tej partii książki. Nie zabrakło, co oczywiste, tekstów poświęconych problemom wartościowania, możliwościom poznawczym i w konsekwencji paradoksowi prawdy historycznej.

Część trzecia, kończąca wybór tekstów, poświęcona jest z kolei metodologicznym problemom badań historycznych. Znalazło się tu miejsce na rozważania dotyczące struktur narracji historycznych, mitów w historii, roli jednostki (bohater historyczny), przestrzeni i stosunku do literatury jako źródła histo-

rycznego. Osobne rozważania poświęcone są problematyce wojny i tzw. historii alternatywnej.

Całość zamyka wybrana bibliografia prac i zamieszczony po tekstach słownik terminów używanych przez Topolskiego, który przydaje się, ułatwiając niewątpliwie rozumienie i analizę tekstów często trudnych w odbiorze dla nieprowadzonego w problematykę czytelnika.

Na koniec pozostaje tylko wyrazić satysfakcję z powodu powstałej publikacji. Jak wspomniałem na początku tego tekstu, twórczość Topolskiego jest zbyt ważnym składnikiem polskiej i światowej historiografii, aby ograniczać jej znajomość do wąskiego grona specjalistów. Z drugiej strony ogrom dzieła utrudnia gruntowne zapoznanie się z jego podstawowymi nawet przesłankami. Reprezentatywny wybór jest niewątpliwie dobrym rozwiązaniem, ułatwiającym kontakt z najważniejszymi tekstami mistrza. Inną kwestią jest problem dostępności jego prac — jeżeli zauważyć, że podstawowe dzieło Topolskiego, *Metodologia historii*, ostatnie wydanie miało w 1984 roku, można przypuszczać, że próba jego zdobycia poza bibliotekami uniwersyteckimi nie musi zakończyć się sukcesem. Podobnie, jeśli nie gorzej, może być z innymi, mniej pomnikowymi dziełami. I w tym przypadku zaproponowanie wyboru choćby najważniejszych tekstów może być pomocne dla chcących poznać bliżej myśl poznańskiego metodologa.